

XALQARO TRANSPORT YO'LLARINING TARIXIY ISTIQBOLLARI

Farxodov Odilbek Oybek o'g'li

TDTrU talabasi

Hayitov Davron Elmurod ogli

TDTrU talabasi

Davlatlararo transport aloqalarini rivojlantirish azaldan xalqlarni birlashtirish, madaniyatni o'zaro boyitish vositasi bo'lib kelgan.

O'zbekiston azaldan yuklar va yo'lovchilar tranziti uchun eng qulay bo'lgan hudud hisoblanadi. Buni "Buyuk ipak yo'li"ning mamlakatimiz hududidan o'tishi va uning tarixiga nazar tashlash orqali ko'rishimiz mumkin.

Ibtidoiy jamoa tuzumining so'nggi davrlaridan boshlab, kishilar tirikchilik o'tkazish va o'zaro hamkorlik qilish maqsadida amalga oshirgan buyuk ko'chishlari natijasida turli yo'llar paydo bo'lgan. Yo'llarning paydo bo'lishiga qabilalar, xalqlar va davlatlarning o'zaro iqtisodiy, siyosiy va madaniy hamkorlik qilish ehtiyojlari asosiy sabab bo'lgan Masalan mil.avv. I ming yillik boshlarida O'rta va Yaqin Sharqda Badaxshin la'liga ehtiyojning kujayishi " lazurit yo'li " ni paydo qilgan bo'lsa, mil.avv. VI - IV asrlarda Eron ahamoniylari davlatini boshqarish ehtiyoji " Shox yo'li " ni vujudga keltirgan. Badaxshon la'li Mesopotamiya va Misr podsholari saroylarini, ibodatxonalarini bezashda, ayollarga turli taqinchoqlar yasashda qo'llanilgan.

Ming yillar davomida Sharq (Xitoy)ni G'arb (Vizantiya) bilan bog'langan yo'ldan asosan ipak tashilgan bo'lsada bu yo'l tarix ilmida ko'proq "G'arbiy meridional <<yo'l>> deb atalib kelgan. Faqat XX asrning 70- yillarida nemis olimi K.Rixtgofen tomonidan fanga " Ipak yo'li " atamasi kiritilgan.

Xitoyda ipakchilik keng tarqalgan joy Xuanxe daryosining quyi oqimida joylashgan Shandun viloyatidir. Sian shahri (Shensi viloyati) "Ipak yo'li"ning bishlanish nuqtasi hisoblandi. Yunon tarixchilarining fikricha, Xitoy ipagini mil.avv. V asrdayoq Qora dengiz bo'ylari va Yaqin Sharq mamlakatlari xalqlari yaxshi bilishgan. Ipak bizning mamlakatimiz hududlarida (Sopollitepa yodgorliklari) mill.avv. II ming yillik o'rtalaridayoq ma'lum bo'lgan.

"Ipak yo'li" Siandan boshlab, Manchjou orqali Dunxuanga kelgan. Bu yerda ikkiga ajralib, janubiy-g'arbiy tarmog'i Taklamakon sahrosi orqali - Xutanga, undan Yorkent va Pomir tog'lari orqali - Vaxonga, undan Baqtriyaning asosiy shahri Zariasp (Balx)ga kelgan. Balxdan yana uch tarmoqqa ajralib, g'arbiy tarmog'i - Hindistinga, shimoliy tarmog'i - Termiz orqali Darband, Nautak va Samarqandga kelgan.

"Ipak yo'li"ning shimoliy - g'arbiy tarmog'i Dunxuandan Balx, Turfan orqali Tarim vohasiga - Qoshg'arga borgan. U yerdan Toshqo'rg'on orqali O'zgan, O'sh,

Axsikent, Popga, undan Asht dashti orqali Xo'jand, Jizzax va Samarqandga yetib borgan. Ipak yo'li Samarqanddan g'arbga - Dobusiya, Malik cho'li orqali Buxoroga, undan Varaxsha orqali - Boykent, Forob va Omul shaharlariga yetgan. Omulda Marvdan Urganchga ketadigan yo'lga qo'shilgan. Marv turli mamlakatlardan keladigan karvon yo'llari tutashadigan katta shahar bo'lgan. Bu yerda zardushtiylik, budda va xristian dinlarining ibodatxonalari mavjud bo'lgan.

Marv shahri Xitoy, Hindiston va O'rta Sharqni Yaqin Sharq va O'rta Yer dengizi mamlakatlari bilan bog'lab turgan." Buyuk Ipak Yo'li " Marvdan g'arbga - Niso, Ray shaharlari orqali Iroqning Ktesafon va Bag'dod shaharlariga, undan Damshq, Tir va Quddus orqali Misrgacha yetgan. Marvdan chiqqan Shimoliy yo'l Omil (Chorjuy) orqali - Urganchga, undan Shimoliy Kavkaz orqali Qora dengiz bo'ylab - Konstantinopolga va O'rta Yer dengizining boshqa shaharlariga tarqalgan.

" Buyuk ipak yo'li " orqali Sharq va G'arb mamlakatlari savdo va elchilik aloqalarini o'rnatganlar. Jumladan, Xitoy manbalarida sayyoh Gan In 97-yilda Fors qo'ltig'iga, makedoniyalik Mai Tatsian esa 100-yilda Lanchjougacha yetib borganligi qayd etilgan.

" Buyuk ipak yo'li "ning e'tibori oshib borgan sari, Eron va O'rta Osiyo davlatlari o'rtasida bu yo'lni o'z ta'siriga olish harakati kuchaygan. Jumladan, so'g'dlik savdogarlar III-V asrlarda bu yo'ld o'z hukmronligini saqlab qolish uchun Yettisuv, Sharqiy Turkiston va Xitoyning Shensi viloyatlarida o'z karvonsaroylari va qishloqlarini bunyod etganlar. Sug'dlar xalqaro miqyosda usta savdogarlar hisoblangan. Ular uzoq safarga o'tlanib, ko'plab shaharlarni kezishga va turli xalqlar bilan munosabatda bo'lishgan, joylarda savdogarlarga ziyo, madaniyat, ma'naviyat va yangiliklarni tarqatuvchilar sifatida qarashgan.

VIII asrdan boshlab ipak yo'lini nazorat qilish arablar, XIII asrlardan boshlab mo'g'ullar ixtiyoriga o'tdi. XIV asrning ikkinchi yarmidan bo'ahlab "Buyuk ipak yo'li"ni nazorat qilish temuriylar davlati ixtiyorida edi. Bu davrda Xitoydan G'arb mamlakatlariga asosan ipak va ipak matolar, qog'oz va chinni olib ketilgan bo'lsa, G'arb mamlakatlaridan Xitoyga shiaha, jun gazlamalar, oyna, metall, qimmatbaho toshlar, arg'umoq o'tlat olib borilgan.

" Buyuk ipak yo'li " O'rta Osiyo xalqlarining ijtimoiy- iqtisodiy va madaniy hayotiga katta ta'sir ko'rsatdi: savdo-sotiq va hunarmandchilik rivojlanib shaharlar kengaydi, aholining ma'naviy va madaniy dunyoqarashi o'sdi. Bu yerda ilk o'rta asrlardan boshlab Xitoy chinnisozlik maktabi asosida noyob buyumlar tayyorlagan. Bu haqda Beruniy o'z asarlarida ma'lumotlar keltiradi.O'z navbatida O'rta Osiyidagi kabi oyna tayyorlash texnologiyasi V asrlarda Xitoyda ham keng tarqalgan. Xitoycha nafis qozog'oz tayyorlash usuli Samarqandga yetib kelgan va Samarqand qog'ozi butun islom dunyosida o'zining sifatliiligi bilan mashhur bo'lgan.

Mag'ribu-mashriqni bog'lagan, siyosiy-iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan buyuk ipak yo'lini qayta tiklash maqsadida o'tkazilgan Bryussel uchrashuvida Yevropa va Osiyoni bir-biriga bog'laydigan " Yevropa -- Kavkaz -- Osiyo " transport yo'li TRASEKA masalasi ko'rib chiqildi va shu bo'yicha Dekloratsiya qabul qilindi. Bu uchrashuv Buyuk ipak yo'lini tiklashdagi amaliy qadam bo'ldi.

Respublikada tranzit salohiyatini oshirish va rivojlantirish uchun barcha sharoitlar yaratilmoqda. O'zbekiston hududi orqali tovarlarning to'siqsiz tranzitini ta'minlash bo'yicha tegishli me'yoriy - huquqiy baza ishlab chiqilmoqda. O'zbekiston bir qancha asosiy transpirt konvensiyalari va xalqaro shartnomalarga qo'shilgan va bu borada ishlar davom etmoqda.

REFERENCES

1.Бехзоджон Куролович Маликов ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДАГИ МУАММОЛАР // Academic research in educational sciences. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbekistonda-davlat-hizmatini-tartibga-solishdagi-muammolar> (дата обращения: 20.12.2022).

2.Маликов, Б. Қ. (2021). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИГА ДОИР СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИ. *Scientific progress*, 1(4), 207-212.

3.Маликов, Б. Қ., & Икромов, Д. Р. Ў. (2022). ШАРҚ ТАЪЛИМОТИДА ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ ҒОЯЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 483-487.

4.Маликов, Б. К. (2021). ЁШЛАРНИ САЛБИЙ МАФКУРАВИЙ ТАХДИДЛАРДАН ХИМОЯ КИЛИШ-ДАЁТИЙ ЗАРУРИЯТ YANGI O'ZBEKISTONDA ILM-FAN VA TA'LIM ILMIY-METODIK JURNALI. *ISSUE*, 1(1), 202-206.

5.Маликов, Б. Қ., & Абдураимов, О. К. Ў. (2022). ХУҚУҚИЙ БАРКАМОЛЛИК ВА МАЪНАВИЯТ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 449-453.

6.Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Ҳ., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.

7.Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Ҳ., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрниёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.

8. Джуманиёз Раматов, Розигуль Умарова, Рашид Баратов, Миршод Хасанов, Сирож Султонов, Файзулла Кушаков ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ ИСЛАМА НА ТРАНСФОРМАЦИЮ СОЗНАНИЯ // Академические исследования в области педагогических наук. 2022. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problems-of-influence-of-islam-on-coding-transformation> (дата обращения: 31.01.2023).

9. Жўрабоев, Н. Ю., Кушаков, Ф. А., Султанов, С. Х., & Хасанов, М. Н. (2022). КОНФУЦИЙЛИК ХУСУСИЯТЛАРИДАН ХИТОЙ ФАЛСАФАСИНИНГ КЕНГАЙИШИ. World scientific research journal, 9(2), 37-42.

10. Bakhtiyarova, Y. M. (2022). RELATION OF COMPARATIVE STYLISTICS WITH TRANSLATION THEORY.

11. Saydivaliyeva, B. S. (2021). ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL SIGNIFICANT QUALITIES. Экономика и социум, (3-1), 273-277. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=45770178>

12. Mustaeva, G. S., Saidivalieva, B. S., & Ataeva, G. B. (2022, June).

Features of professional vocabulary and its difference from terms. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2432, No. 1, p. 060017). AIP Publishing LLC.

13. Nosirov R. A. EDUCATIONAL PROBLEMS IN THE HISTORY OF CENTRAL ASIA // Innovative Technologica: Methodical Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 04. – С. 82-85.

14. Adilovich, Nosirov Rashod, and Yuldashev Bakhtiyar Ergashevich. "Structural and functional approaches to the development of the social sector: Reform and prospects." European Journal of Molecular and Clinical Medicine 8.1 (2021): 1388-1396.

15. Nosirov, R., & Mamajanova, G. (2022). International Ratings and Index Indicators of the Republic of Uzbekistan. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 4, 86-88.